

A SPECIAL FORM OF COMMUNICATION: THE DIALECTAL INQUIRY

Sorin Guia

Assoc. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: In order to collect linguistic material from the rural area, the investigator needs to employ a series of communicative techniques meant to determine the speaking subject to use a spontaneous, uncontrolled pronunciation, very close to the linguistic clichés employed by the linguistic community s/he belongs to. Furthermore, the dialectal inquiry involves collaboration between the two participants to the dialogue which the investigator may obtain by using techniques to draw attention, proposing affective conversation themes. As a result, the interlocutor will follow the narrative plot, avoiding control on pronunciation and hiding archaic or regional elements.

Keywords: dialectal inquiry, communication, indirect questions, thematic conversations, dialectology

Privit în diacronie, procesul prelevării materialului lingvistic necesar pentru realizarea unui studiu dialectal a cunoscut o dezvoltare considerabilă în ceea ce privește metodologia, domeniul și procedeele de care aceasta se servește. De fapt, actul de culegere a unei mostre de grai, la fel ca mijloacele de interpretare ulterioară a acesteia, nu se înnoiește de la sine și prin sine, ci se supune dinamicii societății, aceasta cuprinzând și evoluția științelor limbii.

Odată cu instituirea interdisciplinarității ca procedeu prioritar în științe, din necesitatea depășirii granițelor fixe între diferite discipline, s-a schimbat perspectiva asupra metodologiei cercetării în domeniul științelor limbii, cât și asupra domeniului de cercetare, limba și limbajul ca realizare concretă a acesteia. Ca atare, limbajul uman nu mai poate fi cercetat înafara cadrului în care se dezvoltă și funcționează, societatea. Eugen Coșeriu subliniază caracterul social al limbajului astfel: „Într-adevăr, înainte de a fi un fapt social între altele, limbajul este baza a tot ceea ce este social și manifestarea de primară importanță a «sociabilității» umane, a faptului «de a fi cu alții», ceea ce constituie o dimensiune fundamentală a ființei omului”¹.

De aceea dialectologia este considerată „una dintre disciplinele cele mai „sociologice”, întrucât dialectul reprezintă o încrucișare de conotații foarte variate și profunde – implicațiile sociolingvistice pe care le constatăm în dialectologia românească sînt deosebit de semnificative”², care stabilește conexiuni cu alte discipline umaniste, cum ar fi sociologia, psihologia și etnografia.

Ancheta dialectală reprezintă o metodă eficientă de culegere a materialului lingvistic, întrucât presupune interacțiunea anchetatorului cu subiecții și consemnarea în mod direct a informațiilor concrete legate de evoluția unui subdialect. Fiecare grai este individualizat prin intermediul modului în care vorbitorii săi întrebunțează faptele de natură fonetică, lexicală și morfologică. Metodele folosite pentru culegerea materialului dialectal sînt variate, mai ales dacă avem în vedere noile procedee privitoare la achiziția unor fapte de limbă relevante, dar și perspectivele de abordare ale problemei, diferite de la o etapă sau de la o școală lingvistică la

¹ Eugen Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, Editura Știința, Chișinău, 1994, p. 137.

² Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Scrisul Românesc, Craiova, 1984, p. 7.

alta³. Matilda Caragiu Marioțeanu oferă o definiție clară și cuprinzătoare a anchetei dialectale, afirmând că „ancheta dialectală propriu-zisă este acțiunea de strângere, cu ajutorul unor informatori, a materialului dialectal, folosindu-se în acest scop chestionare, liste de cuvinte, albume, schițe, fotografii și desene etc. Acestea asigură culegerea sistematică a faptelor lingvistice care pot fi, astfel, ușor comparabile cu cele dintr-un alt grai”⁴.

Potrivit lui Eugen Coșeriu, cercetarea dialectologică are drept scop „înregistrarea varietății idiomatice în vederea formulării de deducții asupra modului în care funcționează, se constituie și se modifică tradițiile idiomatice”⁵. Altfel spus, studiul graiurilor teritoriale are o mare importanță întrucât oferă material foarte valoros pentru istoria limbii unui popor (sau a unei regiuni), mai ales datorită faptului că în acest fel se păstrează fenomene dispărute din norma literară⁶.

Luînd în considerare studiile mai multor lingviști români, putem considera ancheta dialectală drept o formă specială de comunicare bilaterală⁷, bazată pe relația particulară care se stabilește între anchetator și informator și realizată printr-un demers de tip euristic⁸; mai mult, aceasta nu urmărește doar varietatea „diatopică”, ci și „prestația” individuală a vorbitorului înregistrat, în cadrul unei anumite tradiții istorice⁹.

Pe baza considerațiilor de ansamblu ale informatorilor se poate realiza „o caracterizare paralelă a anchetei și, uneori, chiar o caracterizare credibilă a anchetatorului”¹⁰. Așadar „ancheta dialectală nu urmărește numai varietatea diatopică, ci din perspectivă sociolingvistică, și variația limbajului în relație cu statutul vorbitorului înregistrat, „prestația” individuală a acestuia, în cadrul unei anumite tradiții istorice”¹¹. Astfel, se poate observa că între anchetator și informator (care deține registre de exprimare variate) se stabilește o „convenție” în ceea ce privește aspectul limbajului urmărit. În aceste condiții „ancheta dialectală poate fi definită drept o formă specială de comunicare”¹².

Un factor care nu trebuie ignorat în această discuție este *individul*, cel care generează și suportă schimbarea, fiind atât subiect cât și obiect al acesteia. În societatea actuală, individul primește informații extrem de variate din punct de vedere lingvistic prin intermediul unor canale multiple, cum ar fi contactele cu persoane care utilizează diverse registre lingvistice, facilitarea deplasărilor în zone sau țări diferite și, nu în ultimul rând, avalanșa mass-media care pune la dispoziția vorbitorului un mozaic de stiluri și registre de limbă.

Astfel, o viziune asupra anchetei dialectale ca simplu act de decupare a unui eșantion de limbă, a *anchetatorului* ca simplu culegător al materialelor necesare și a subiectului vorbitor ca „mașină de vorbit”, „purător de cuvînt al graiului”, avînd la îndemînă un singur registru de limbă pe care îl folosește în toate tipurile de conversație nu mai este posibilă. Situația de comunicare, reacțiile și comentariile subiecților anchetați și alți factori contextuali, care au fost

³ Indiferent de obiectivele cercetării sau de unghiul de abordare a problemei, etapele mari pe care anchetatorul trebuie să le urmeze sînt aceleași: culegerea și înregistrarea materialului lingvistic, respectiv interpretarea datelor.

⁴ Matilda Caragiu Marioțeanu (coord.), *Dialectologie română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 66.

⁵ Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 113.

⁶ Emil Petrovici, *Unele probleme de dialectologie și geografie lingvistică*, în „Limba română”, nr. 1, Editura Academiei Republicii Populare Română, București, 1954, p. 14.

⁷ Valeriu Rusu, *Introducere în studiul graiurilor românești*, Editura Științifică, București, 1977, p. 44.

⁸ Stelian Dumistrăcel (coord.), Doina Hreapcă, Ion Horia Bîrleanu, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Editura Academiei Române, Iași, 1997, p. 70.

⁹ Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 113.

¹⁰ Stelian Dumistrăcel (coord.), *op. cit.*, p. 93.

¹¹ Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 133.

¹² Stelian Dumistrăcel (coord.), *op. cit.*, p. 46.

multă vreme considerați neimportanți¹³ sînt priviți în studiile actuale ca fiind un element primordial în ceea ce privește interpretarea faptelor de limbă recoltate pe parcursul anchetei.

În afară de anumite cerințe generale (inteligentă nativă, dentiție, audiere, pronunțare normale), *subiecții* ce urmează a fi chestionați trebuie să îndeplinească o serie de cerințe, care decurg din scopul anchetei, cum ar fi: informatorul și familia să fie băștinași, să fi trăit cea mai mare parte a vieții în localitate, să fie cooperanți și comunicativi. Pe fișa informatorului se notează vîrsta¹⁴, sexul, studiile școlare, ocupații/profesii principale și secundare, călătoriile mai importante și stagiile mai îndelungate în alte localități, dacă cunoaște și alte limbi, dacă citește sau urmărește programele mass-media, situația soțului/soției și a copiilor¹⁵. În înregistrările „mascate” este de datoria anchetatorului să păstreze anonimul subiecților, notînd pe fișă doar inițialele numelor și prenumelor acestora. Există și specialiști care susțin că aparatul de înregistrare ar putea constitui chiar un stimulent¹⁶ deosebit pentru informatori cu personalitate¹⁷.

De alegerea informatorilor depinde, în mare măsură, calitatea anchetei dialectale, subiectul vorbitor fiind „posesorul unor registre variate de exprimare”¹⁸. Este fundamentală selectarea informatorilor respectînd atît variația diatopică (studierea atentă a graiului unui sat nu poate fi reflectată prin anchetarea a zece subiecți făcînd parte din două sau trei familii vecine), cît și variația diastratică (selectarea informatorilor de vîrstă, condiție socială și studii diferite). Este interesant de urmărit cum, în cazul unor vorbitori, graiul local devine stil familiar, în alte situații se apelează la limba comună sau literară; în timp ce unii subiecți pot aborda graiul dialectal în toate situațiile, făcînd abstracție de limba literară (în mod conștient sau inconștient), mai ales tinerii sau cei cu studii superioare pot aborda o varietate foarte apropiată de limba literară în toate

¹³ *Ibidem*, p. 42, amintește cazul monografiei dialectale înfăptuite de către Ov. Densisianu, consacrată zonei de origine a familiei sale în care acesta comunică, în legătură cu desfășurarea anchetei, doar perioada în care aceasta a fost realizată.

¹⁴ Anchetatorul trebuie să interogheze persoane care să reprezinte mai multe generații, întrucît prin anchetarea tinerilor se poate scoate în relief influența limbii literare asupra graiului cercetat, iar prin înregistrarea persoanelor mai în vîrstă se evidențiază autenticitatea graiului. Problema categoriei de vîrstă a subiecților anchetați a atras păreri diferite în literatura de specialitate: Emil Petrovici (în *Atlasul lingvistic român II, Introducere*) nu este de acord cu anchetarea persoanelor sub 30 de ani, deoarece „vorbesc un dialect foarte împeștriat de cuvinte literare”; Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Ion-Horia Bîrleanu (*Ancheta...*, p. 97) susțin că femeile prezintă o mai mare comunicativitate: „la subiecții femeii am descoperit, adesea, mai multă mobilitate intelectuală și, o dată acceptată convenția de lucru, un caracter mai rezolut și o mai mare comunicativitate, obținînd rezultate comparabile cu cele mai bune prestații ale subiecților bărbați acomodați cu programul anchetei”; Ștefan Giosu (în *Dialectologie română*, p. 70-71) afirmă că „cei mai buni subiecți sînt persoanele avînd vîrsta între 30 și 65 de ani”.

¹⁵ Exemplu de întocmire a listei informatorilor: a) Maria P.: 81 de ani, 4 clase, pensionară; este comunicativă, cunoaște foarte bine graiul local, a părăsit de foarte puține ori satul natal; b) Daniela P.: 25 de ani, 12 clase, casnică; îi place să se uite la televizor, în special la programele de știri; deplasări la Piatra Neamț, Iași, Timișoara; c) Viorel V.: 37 de ani, 12 clase, muncitor la fabrica de ciment din sat; a făcut armata la Timișoara; d) Neculai P.: 54 de ani, 8 clase, agricultor; a făcut armata la Constanța; urmărește cu interes emisiunile politice; e) Leontina V.: 34 de ani, 10 clase, casnică; citește cărți, reviste, ziare, merge destul de des la Piatra Neamț; f) Aurelia P.: 50 de ani, 8 clase, casnică; se ocupă în special cu animalele din gospodărie și frecventează târgurile săptămînale din zonă; se remarcă prin cunoașterea graiului local și prin expresivitate; g) Anuța H.: 60 de ani, 4 clase, agricultor; nu călătorește aproape deloc, are 2 copii care au absolvit liceul, este pasionată de telenovele.

¹⁶ Vezi D. Hreapcă, *Anchetele pentru culegerea textelor dialectale. Aspecte metodologice*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 140-141.

¹⁷ Cu toate acestea, pentru o anchetă dialectală, „formele de adresare în cadrul unei comunități, surprinse în vorbire (ceea ce presupune însă înregistrarea de contexte relativ scurte), magnetofonul și microfonul perfect camuflete, ca și faptul că discuțiile au loc în condiții de contacte informale, pot asigura autenticitatea corpusului lingvistic relevant”; cf. S. Dumistrăcel (coord), *op. cit.*, p. 121.

¹⁸ *Ibidem*, p. 46.

circumstanțele. Prin urmare, este importantă selectarea informatorilor respectînd atît variația diatopică, cît și variația diastratică¹⁹ (selectarea informatorilor de vîrstă, condiție socială și studii diferite). În plus, interpretarea rezultatelor anchetei trebuie să aibă în vedere și variația diafazică (urmărirea varietății folosite de subiectul vorbitor în diferite situații de comunicare).

Dacă vîrsta subiecților poate varia în funcție de scopul cercetării²⁰ și de criteriile stabilite de realizatorii anchetelor lingvistice respective, în scopul identificării unui raport corect între inovație și conservatorism este bine să fie anchetați mai mulți subiecți vorbitori, de vîrste și categorii sociale diferite. Trebuie avut în vedere că vorbirea dintr-o anumită zonă nu înseamnă doar conservatorism, ci și inovație, iar anchetatorul nu poate considera că și-a îndeplinit scopul cercetînd doar vorbitori de o anumită vîrstă și un anumit nivel social. Mai ales în anchetele mai ample, este fundamentală selectarea informatorilor respectînd atît variația diatopică, cît și variația diastratică.

Uneori chiar „informatorii ocazionali (secundari)”²¹, care asistă la unele anchete (soț/soție, copii, vecini, aflați în casă în timpul înregistrărilor), pot oferi informații și comentarii/completări prețioase cu privire la materialul cules²². Pentru a se asigura succesul investigațiilor lingvistice, între anchetator și informator se impune stabilirea unei anumite convenții, a unei anumite forme de comunicare, anchetatorul fiind atît partener de comunicare, cît și observator al competenței expresive a vorbitorului său²³. În acest fel, este reliefat caracterul social al anchetei, de maximă importanță fiind atît relația anchetator - informator, cît și contextul de comunicare, ce presupune judecarea faptelor de limbă în funcție de parametrii în care s-a desfășurat ancheta dialectală.

În principiu, informatorii înțeleg care este scopul anchetei dialectale și încearcă să ofere un material lingvistic cît mai autentic. În acest sens, mulți dintre subiecții anchetați de noi au uzat, la început, de varianta literară a limbii, pentru ca ulterior să se corecteze și să apeleze la pronunțarea regională. Alții însă, dintr-o tendință de supraapreciere se corectează pentru a da impresia că ei sînt cei mai avizați cunoscători ai specificului local. De asemenea s-a observat că unii informatori, deși sînt mai tineri, sînt mai conservatori în ceea ce privește formele arhaice decît cei mai vîrstnici. Pe de altă parte însă, cei tineri, din dorința de a arăta că în prezent în sat se vorbește ca la oraș și nu „cum se vorbea odată”, vor să folosească varianta literară a limbii. Mulți dintre ei însă, chiar în urma contactului cu școala, cu mass media, încearcă să păstreze norma dialectală, însă aceasta este ușor modificată.

O altă observație este aceea că informatorii încearcă să uzeze de o pronunțare standard la început, pentru ca, pe parcurs, să „cedeze” în fața pronunțării regionale. Fenomene precum palatalizarea labialelor sînt sporadice mai ales la subiecții vorbitori cu vîrsta cuprinsă între 8 și

¹⁹ Ancheta dialectală trebuie să țină cont și de variabilele sociolingvistice, de „variația limbajului în relație cu structura socială a comunității de vorbitori”; cf. E. Coșeriu, *op.cit.*, p. 133.

²⁰ De exemplu, pentru relevarea conservatorismului graiurilor, sînt preferate persoanele în vîrstă, de obicei femei și cu un grad redus de instrucție, în timp ce pentru cercetările care doresc să sublinieze inovațiile lexicale se aleg informatori mai tineri, cu ocupații care presupun contacte sociale variate. Vezi Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme*, p. 80. Pe de altă parte, anchetele nu trebuie să aibă în vedere informatorii de vîrste și categorii sociale extreme, ci subiecți cît mai diferiți, punctînd astfel și variabilele sociolingvistice. Variația în vorbirea indivizilor este „condiționată” de o serie de factori care nu trebuie neglijați în interpretarea rezultatelor anchetei dialectale: sexul, vîrsta, nivelul cultural, profesia, contactul cu factori purtători ai influenței limbii literare; de asemenea, trebuie adăugați factorii care țin de situația de comunicare: interlocutorul, subiectul, cadrul de comunicare.

²¹ Termenul este utilizat de Ștefan Giosu, în capitolul *Metode de studiere a dialectelor*, din manualul *Dialectologie română*, p. 71.

²² Pe lîngă completările din cadrul anchetei, aceștia pot oferi răspunsuri sau comentarii contradictorii față de cele ale subiectului vorbitor principal, oferind și informații despre sinceritatea colaborării unor subiecți vorbitori.

²³ Cf. S. Dumistrăcel, *Ancheta...*, p. 46, 51.

30 de ani. Un alt aspect sesizat este că în timpul convorbirilor tematice informatorii au folosit îndeosebi pronunțarea regională, pe când în timpul desfășurării chestionarului au preferat să recurgă la o pronunțare cât mai apropiată de norma literară. Aceasta se datorează, probabil, și faptului că s-au abordat probleme din viața cotidiană a acestora (de exemplu cum se face țuica), sau probleme care le-au trezit o anumită sensibilitate (de exemplu amintiri din perioada războiului sau a revoluției, despre modalitățile de desfășurare a nunților mai demult).

În scopul identificării unui raport corect între inovație și conservatorism s-au folosit mai mulți subiecți vorbitori. Faptul că anchetatorul este originar din comună a făcut ca informatorii să se simtă confortabil atunci când folosesc pronunțarea regională. Au fost însă și cazuri în care, chiar dacă anchetatorul a folosit norma regională în conversații, informatorii s-au încapățânat să folosească norma literară. De asemenea, în ceea ce privește folosirea chestionarului, li s-a explicat informatorilor care este scopul întrebărilor și că este important ca ei să ofere în răspunsurile lor vorbirea pe care o folosesc și în viața de zi cu zi (și nu varianta literară). Chiar și în aceste condiții, mulți au considerat că sînt supuși unui test și le era frică că nu vor da răspunsurile corecte, afișînd chiar o atitudine timorată. Alții au considerat că este un fel de joc, întrebările pîrîndu-li-se ușoare. Au fost și subiecți care au considerat că este important să se păstreze cumva tradițiile și vorbirea din sat și în acest caz au considerat binevenită această inițiativă.

Un rol major în obținerea unor rezultate optime în cadrul anchetei pe teren îl are *conținutul chestionarului*, obiectele/conceptele ale căror denumiri sînt cerute informatorilor trebuind să fie cunoscute acestora. La fel de important este și felul în care chestionarul este folosit (întrebările să fie grupate în funcție de conținut, pentru a se evita caracterul de interogatoriu al anchetei dialectale, rezultate bune oferind și modalitatea pornirii de la termeni concreți către termeni abstracți). De-a lungul timpului, chestionarul folosit de dialectolog în cadrul anchetei a suferit modificări privind conținutul.

Aceasta poate cuprinde o listă de cuvinte care ce urmează să fie transpusă din limba literară în graiul local (acest tip fiind utilizat în primele ceretări dialectale), o listă de cuvinte introduse în contexte mai largi, care se transpun, în întregul context, din limba literară în grai sau o listă de întrebări indirecte care vizează obiectul, acțiunea, conceptul ce urmează să fie definite. Ultimul tip de chestionar este cel mai răspîndit astăzi principalul avantaj fiind faptul că în întrebare nu este menționat cuvîntul așteptat ca răspuns de la informator, evitîndu-se astfel riscul ca informatorul să fie influențat de anchetator în selectarea răspunsurilor. Trebuie avut în vedere ca întrebările să fie adecvate particularităților geografice și etnografice ale comunei, dar și diversificate.

Utilizarea întrebărilor indirecte a atras după sine și o serie de efecte negative, constituindu-se în piedici în stabilirea unei relații anchetator-informator cât mai aproape de o situație normală de comunicare. Diverse păreri cu privire la efectele pozitive sau negative ale folosirii chestionarului în ancheta dialectală au fost consemnate de Stelian Dumistrăcel²⁴. Prin urmare, chestionarul prestabilit a fost considerat unul dintre motivele principale care provoacă discrepanța dintre anchetă și vorbire, cea dintîi mediind ceva artificial. În aceeași direcție se situează părerile conform cărora utilizarea chestionarului va provoca adoptarea unei forme complet artificiale a gîndirii, situația de comunicare fiind asemănată cu tehnica de interogatoriu. Pe de altă parte, chestionarul este considerat un rău necesar, cel tematic putînd fi apropiat chiar de o formă de comunicare obișnuită și anume aceea în care se discută cu un străin despre un subiect de interes comun. În privința barierelor în comunicare cauzate de utilizarea chestionarului,

²⁴Dumistrăcel (coord.), *Ancheta...*, p. 180.

Ion Coteanu susține că: „întrebarea indirectă este câteodată pur și simplu imposibilă, sau se formulează atât de greu și de complicat încât este preferabil să renunțăm la ea”²⁵.

Materialul obținut din convorbirile tematice are avantajul de a fi mai spontan și mai autentic (textele dialectale redînd vorbirea într-un registru mult mai aproape de cel familiar), față de cel obținut cu ajutorul chestionarului. Dacă atunci cînd înregistrarea de răspunsuri se face pe baza chestionarului atenția informatorului se îndreaptă asupra „codului”, prin crearea unui dialog între anchetator și subiect, preocuparea principală a subiectului vorbitor este „mesajul”²⁶.

În cadrul textelor dialectale, Stelian Dumistrăcel realizează distincția între *etnotexte* (care sînt preponderent „tematice”, informatorul dezvoltînd un anumit subiect impus de către anchetator: obiceiuri de nuntă, botez, înmormîntare, rețete culinare, activități specifice comunității rurale)²⁷, *sociotexte* (care acoperă sfera textelor configurate din amintiri ale subiecților anchetați, cu o anumită valoare documentară) și *narațiuni* (texte libere, uneori de mai mare întindere, care presupun o sintaxă mai liberă și, implicit, mai elaborată, cît și intervenția unor elemente din sfera afectivității)²⁸.

Pentru a spori încrederea informatorilor, se va urmări ca întrebările/textele tematice să fie legate de obiceiurile și tradițiile locale (legate de sărbătorile de iarnă sau de Paște), de aspecte legate de viața de zi cu zi (*Cum se face săpunul de casă?*; *Cum se face stîna?*; *Cum se face piatra de var?*), de munca cîmpului (*Cum se face fînul?*; *Cum se cultivă cartoful?*), rețete culinare specifice zonei (*Cum se face z(e)ama de găină?*; *Cum se fac răciturile?*), de obiceiuri din tinerețe referitoare la nuntă, botez, înmormîntare; cu alte cuvinte, se va insista pe elemente regionale, bine cunoscute subiecților, pentru a nu le afecta spontaneitatea.

Cît privește condițiile de lucru, ancheta trebuie să se desfășoare fie acasă la informatori (doar cu informatorul sau cu informatorul și cu ceilalți membrii ai familiei sale care pot aduce unele completări), fie la barul din sat (locul în care unii subiecți vorbitori manifestă deferență față de investigația anchetatorului). Alegerea subiecților presupune o oarecare răbdare; astfel, unii subiecți cu vîrstă înaintată, din cauza oboselii, cereau repetarea întrebărilor chiar și de două-trei ori pînă să ofere un răspuns; alții par să anticipeze întrebările și oferă, astfel, imediat răspunsurile. Pe lîngă surmenaj, intervine, de multe ori, și factorul plictiseală, care conduce spre o totală lipsă de concentrare. Astfel, în unele cazuri, subiecții intervin din cînd în cînd pentru a afla dacă mai au de răspuns la multe întrebări. Au fost și unii subiecți care au divagat, oferind explicații care nu aveau nici o legătură cu răspunsul.

O altă observație este aceea că subiecții femeii se adaptează mai ușor după ce au acceptat convenția de lucru decît subiecții bărbați. Contrar așteptărilor, unii subiecți bărbați au fost mai „limbuți” decît majoritatea subiecților femeii, fapt care a dus uneori la o ușoară oboseală psihică. La alții însă s-a remarcat o timiditate care i-a făcut să nu fie ei înșiși în situația de comunicare. Acest lucru s-a îndreptat pe parcurs. Unii informatori au fost foarte buni pe un anumit compartiment al limbii (de exemplu conservă fonetismul local), dar nu au excelat (sau au fost chiar slabi) la celelalte. Astfel că un informator bun într-un anumit compartiment lingvistic, poate să ofere răspunsuri irelevante pentru celelalte compartimente lingvistice. Tot așa unii

²⁵ Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Editura Științifică, București, 1961, p. 27.

²⁶ Vezi Magdalena Vulpe, *Commentaires métalinguistique dans les texts dialectaux*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, II, București, 1971, p. 257-262.

²⁷ În legătură cu acest tip de texte, Adrian Turculeț precizează: „textele tematice au un caracter predominant descriptiv și o construcție sintactică mai rudimentară; în special cele care descriu activități tehnice (cum se face o roată sau o doniță, cum se potcovesc caii etc.) prezintă realizarea stilului științific la nivel popular”; cf. A. Turculeț, *Dialectologie română*, p. 24.

²⁸ Vezi S. Dumistrăcel, *Ancheta...*, p. 184.

informatori care au părut foarte cooperanți la început, ulterior s-au dovedit a fi necomunicativi. Între informatori și anchetator s-a încercat o atmosferă prietenoasă, de încredere. Informatorii au fost mult mai cooperanți dimineața, când erau mai odihniți decât seara, când oboseala își spunea cuvîntul. Au fost însă și informatori care au fost mult mai buni seara, decât dimineața, întrucît datorită treburilor pe care trebuiau să le facă, nu se mai gîndeau la întrebări sau la conversații (care, în comparație cu munca lor, li se păreau inutile).

Un beneficiu important îl aduce posibilitatea de a reasculta materialul înregistrat, întrucît, din cauza notării pe moment se pot produce anumite erori. Astfel, apariția reportofonelor a constituit un moment foarte important în ceea ce privește evoluția anchetelor dialectale, întrucît acestea au dimensiuni reduse, pot funcționa o perioadă lungă de timp, foarte importantă fiind și claritatea înregistrărilor. Posibilitatea de a folosi acest tip de aparate, fără ca informatorul să ia acest lucru la cunoștință a fost discutat din punct de vedere al eticii profesionale.

Recomandabil este ca atunci când anchetatorul apelează la înregistrările „spion”, să păstreze anonimatul subiecților, notînd pe fișă doar inițialele numelor și prenumelor acestora. Se pot observa situații în care subiectul este vizibil intimidat de prezența aparatului de înregistrat, iar atunci este recomandabil ca anchetatorul să încerce să plaseze aparatul respectiv înafara razei vizuale a subiectului sau să ia o pauză în ceea ce privește derularea întrebărilor, mimînd chiar oprirea dispozitivului de înregistrat, pentru a salva comunicarea din drumul spre eșec. De cealaltă parte, s-a constatat la unii informatori plăcerea de a fi înregistrați, prezența reportofonului constituind o confirmare însemnătății activității desfășurate.

Cu scopul de a examina reacțiile subiecților vorbitori în fața reportofonului, trebuie îmbinate situațiile în care vorbitorii au luat la cunoștință existența acestuia cu așa numitele înregistrări „mascate”. Astfel, s-a observat astfel varietatea în ceea ce privește comportamentul subiecților în fața reportofonului, de la perceperea dispozitivului ca o barieră în comunicare, la ignorarea totală a acestuia²⁹, sau chiar la interpretarea acestuia ca fiind un „stimulent”, făcîndu-i pe subiecți „să ia activitatea în serios”. Au existat și cazuri în care gradul ridicat de formalitate a situației de comunicare a variat în jurul subiectului comunicării, adică a folosirii chestionarului sau a discuțiilor libere, utilizarea aparatului nesuscitînd reacții particulare.

Un alt aspect avut în vedere a fost acela al „camuflării” magnetofonului. În cazul chestionarului subiecții au știut că sînt înregistrați, însă în cazul convorbirilor tematice, cei mai mulți nu au știut de prezența magnetofonului. Au fost însă și subiecți care au știut tot timpul că sînt înregistrați, însă acest lucru nu i-a intimidat, ci i-a făcut să se simtă importanți și astfel au furnizat un material lingvistic autentic. S-a observat însă la aceiași subiecți vorbitori că la întrebările din chestionar oferă răspunsuri mai apropiate de norma literară, pe cînd în convorbirile tematice mai apropiate de norma dialectală. Astfel că unul și același subiect vorbitor nu palatalizează labialele sau labiodentalele și nu fricativizează africaterile *c* și *g* atunci cînd răspunde la întrebări, însă o face de fiecare dată într-o situație obișnuită de comunicare.

Desfășurarea anchetei reprezintă, de fapt, rezultatul conlucrării tuturor factorilor menționați anterior. Bineînțeles, fiecare are o pondere diferită și, de cele mai multe ori, acțiunea benefică a unuia echilibrează o fisură cauzată de altul. În anchetele noastre, au existat cazuri în care o comunicare începută nu foarte promițător să se desfășoare chiar foarte bine, datorită stabilirii unei relații de comunicare eficientă. Au existat și situații în care vorbitorii să nu înțeleagă de la început scopul anchetei sau să fie timizi în comunicarea cu un străin, relația îmbunătățindu-se pe parcurs. Cîteodată, chiar entuziasmul subiecților a putut fi dăunător, discuția transformîndu-se

²⁹ Unii subiecți, deși au fost informați în legătură cu înregistrarea conversației cu reportofonul, nu au dat importanță acestui fapt pe toată durata conversației, intervenind mereu cu construcții de tipul „scriji!”, „complexjăză!”.

într-o „șezătoare”, în care informatorii vorbeau în același timp, uneori contrazicându-se în privința răspunsurilor la întrebările din chestionar, caz în care se recomandă amânarea discuției referitoare la întrebări pentru a doua zi și observarea limbajului în situația creată. Intervenția altor oameni pe parcursul anchetei s-a dovedit interesantă uneori, mai ales atunci când subiecții mai tineri propuneau celor mai în vârstă variante literare sau neologisme pentru răspunsurile la întrebări, informatorul refuzându-le, ca urmare a unei bune înțelegeri a scopului anchetei.

În orice caz, odată cu stabilirea unei relații de comunicare și a desființării barierei „om cu școală, om simplu”, ancheta iese din sfera unui interogatoriu, a unui examen, instituindu-se un dialog, un schimb de păreri pe diverse teme, din care, de cele mai multe ori, anchetatorul câștigă mai mult confirmarea sau identificarea existenței unor particularități lingvistice.

BIBLIOGRAPHY

- Caragiu Marioțeanu, Matilda, Giosu, Ștefan, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Todoran Romulus, *Dialectologie română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977
- Coteanu, Ion, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Editura Științifică, București, 1961
- Dumistrăcel, Stelian, Hreapcă, Doina, Bîrleanu, Ion Horia, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Editura Academiei Române, Iași, 1997
- Coșeriu, Eugen, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, Editura Știința, Chișinău, 1994
- Hreapcă, D., *Anchetele pentru culegerea textelor dialectale. Aspecte metodologice*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2
- Petrovici, Emil, *Unele probleme de dialectologie și geografie lingvistică*, în „Limba română”, nr. 1, Editura Academiei Republicii Populare Română, București, 1954
- Rusu, Valeriu, *Introducere în studiul graiurilor românești*, Editura Științifică, București, 1977
- Rusu, Valeriu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1984
- Turculeț, Adrian, *Dialectologie română*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2002
- Vulpe, Magdalena, *Commentaires métalinguistique dans les texts dialectaux*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, II, București, 1971, p. 257-262